

КУЛЬТУРА ЗАКОННОСТІ В УКРАЇНІ

**Проєкт 2019–2021
ПІДСУМКИ**

ВСТУП.....	3
ЦИКЛ КРУГЛИХ СТОЛІВ ТА ОНЛАЙН-ЗУСТРІЧЕЙ.....	5
СЕМІНАРИ/ВЕБІНАРИ ЩОДО ВИСВІТЛЕННЯ КУЛЬТУРИ ЗАКОННОСТІ для програмних директорів та журналістів національних і регіональних ЗМІ....	6
ВСЕУКРАЇНСЬКА КАМПАНІЯ «ДОБРОЧЕСНІСТЬ УКРАЇНИ 2020».....	9
ПЛЕКАННЯ КУЛЬТУРИ ЗАКОННОСТІ ЧЕРЕЗ МИСТЕЦЬКІ ПРОЕКТИ.....	12
➤ Онлайн вистава «Сповідь Богині».....	12
➤ Сайт-специфік перформанси «Червона лінія».....	13
➤ Конкурс карикатур «Корупція, Право. Закон. Обов'язки».....	13
➤ Просвітницька кампанія «Доповнена реальність на службі академічної доброчесності».....	14
➤ Симуляційна гра «Який ти культурний менеджер?»	15
➤ Онлайн-гра «Знайди свою фінансову автономію».....	15
➤ Арт-проект з актуалізації культури законності «Добро&Чесність міста мрій».....	16
ПІДТРИМКА МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ ЗІ ЗМІЦНЕННЯ КУЛЬТУРИ ЗАКОННОСТІ.....	17
➤ Віртуальний Музей верховенства права.....	17
➤ Художня онлайн-галерея «Мистецтво справедливості».....	18
➤ Методичні рекомендації до проведення занять зі старшокласниками на тему «Законність та доброчесність як стиль життя», ряд онлайн тренінгів для курсантів і старшокласників Одеси, Львова і Херсона.....	18
➤ Тривалий інтерактивний марафон «Країна без корупції».....	19
➤ «Академічна доброчесність як елемент формування культури законності в студентському середовищі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника»	20
➤ Цикл вебінарів «Дослідницька доброчесність: цінності та виклики».....	20
➤ Онлайн-флешмоб «Вірус Доброчесності».....	21
➤ Фільм «Архітектурна корупція».....	22
➤ Відеоролики «Культура законності в селі», «Культура законності очима школярів», «Не каліч»	22
➤ Телепрограми про доброчесних надавачів державних послуг на всеукраїнському телеканалі «Правда ТУТ».....	23
➤ Створення мережі активістів Херсонської та Сумської областей навколо теми спільної спадщини України і Литви.....	23
➤ Серія заходів, спрямованих на запобігання корупції, пов'язаної з підробленими ПЛР тестами на коронавірус.....	24
➤ #молодь_не_толерує_корупцію: серія антикорупційних відеороликів харківських старшокласників.....	25
➤ Антикорупційний творчий вікенд для журналістів локальних ЗМІ.....	26
➤ Антикорупційний тренінг у Новопсковській ОТГ (Луганська область).....	26
➤ Вистава «Ніч вовків».....	27
➤ Вебінар «Культура законності, антикорупція та етика в діяльності адвоката»	27
НАПОВНЕННЯ/ЗБАГАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ПРИВАБЛИВИМИ ОБРАЗАМИ ПРАВОСВІДОМОЇ І ДОБРОЧЕСНОЇ ЛЮДИНИ.....	29
ПІСЛЯМОВА.....	30

ВСТУП

Верховенство закону та антикорупційні механізми в Україні розглядаються переважно з точки зору реформ законодавства та правозастосовних ініціатив. Однак, незважаючи на ряд національних та міжнародних ініціатив щодо встановлення верховенства права в Україні, країна продовжує стикатися з дуже серйозними корупційними викликами на шляху до демократії.

Варто зазначити, що в українському суспільстві досить низька культура правосвідомості, і це зі свого боку підриває існуючу законодавчу систему. Більше того, часто відсутність такої культури створює передумови для протиправної діяльності, вибіркового правосуддя та корупції майже у всіх сферах життя, включаючи правоохоронні установи.

Вважаючи культуру законності наріжним каменем при побудові правової і демократичної держави, Центр культурного менеджменту ініціював проєкт «Культура законності в Україні» та здійснював його упродовж 2019–2021 років за фінансової підтримки програми MATRA, що адмініструється в Україні Посольством Королівства Нідерландів, і часткового співфінансування від Українського культурного фонду. Центр поставив перед собою мету сприяти зміцненню культури законності в Україні через мобілізацію низового руху, спрямованого на запобігання корупції та посилення верховенства права в українському суспільстві.

Щоб досягнути поставленої мети, було визначено кілька цілей:

- Надихати, заохочувати та розширювати спроможність журналістів боротися з корупцією безпечним, інноваційним та чутливим до конфлікту способом, висвітлюючи позакорупційність та доброчесність як суспільну цінність, яку слід плекати, примножувати та дотримуватись.
- Створити міжгалузеву коаліцію інституцій та осіб для побудови культури законності в українському суспільстві.
- Сприяти розбудові верховенства закону в Україні інноваційним та емоційно привабливим способом.

На кожному етапі реалізації проєкту ініціатори моніторили та залучали до перебігу суміжний міжнародний досвід побудови правового суспільства, де верховенство права глибоко цінується та дотримується. Упродовж двох років було проведено ряд семінарів і вебінарів з питань висвітлення культури законності для програмних директорів та журналістів національних і регіональних ЗМІ, круглі столи для зацікавлених сторін про цінність

верховенства права та суспільні вигоди від культури законності. Завдяки субгрантингу було підтримано сім мистецьких та академічних проєктів, які інноваційно та емоційно висвітлювали культуру законності у різних царинах нашого життя. Проєкт стимулював появу та розвиток міжрегіональних ініціатив зі зміцнення культури законності. Було відібрано і підтримано 23 проєкти, з ідеями та результатами яких ви можете познайомитися далі.

Конструктивна засада проєкту полягала у створенні привабливого образу правосвідомої і добросовісної людини. З таким підходом були започатковані всеукраїнська кампанія «Добросовісність України 2020» та флешмоб у соціальних мережах з хештегом #вірусдобросовісності, у рамках яких створювалися та поширювалися відео історії про добросовісних людей.

Завершився проєкт онлайн-конференцією «Інституційна та особиста добросовісність як запобіжник корупції», який забезпечив платформу для публічної презентації усіх візуальних продуктів, розроблених у рамках проєкту, та для популяризації культури законності в Україні.

Робота над втіленням культури законності в українському суспільстві триває. Як і плекання будь-якої культури, культура законності вимагає повсякденної «мурашиної праці» і небайдужості максимальної кількості людей, щоб засадничо змінити нашу країну і будувати справедливе і вільне суспільство.

Цикл круглих столів та онлайн-зустрічей

Поза належною увагою українського суспільства досі залишається повсякденна корупція, яка є підґрунтям і поживою для політичної. Останні дослідження сприйняття корупції в Україні вказують на те, що збільшується відсоток людей, які «з розумінням» ставляться до корупції. Її системний характер засвідчує, що вона стала вже органічною складовою суспільного культурного коду та потребує системних рішень.

Питання [«Хто відповідальний за корупцію в Україні?»](#) витає в повітрі. З такою назвою у лютому 2020 у Львові відбувся перший круглий стіл у рамках проекту «Культура законності в Україні», організований Центром культурного менеджменту та Меморіальним музеєм Гідності у м. Львові. Учасниками круглого столу були представники громадських та культурних організацій, медіа, освіти, поліції, сектору з питань доброчесності та запобігання корупції Львівської міської ради.

Основні акценти заходу – важливість ціннісного виміру в боротьбі з корупцією, брак громадянської відповідальності з боку політичної еліти та всіх громадян України. Така взаємна відповідальність, зокрема, полягає як в обов'язку влади служити народові України для його загального добра, так і в повсякденному свідченні доброчесності усіма громадянами. «Важливо засуджувати й викривати прояви корупції, використовуючи для цього всі можливі засоби, але водночас варто створювати нові привабливі ціннісні орієнтири та тренди правосвідомості, доброчесності, законності, гідності» – погоджувалися один з одним учасники. Адже особисту недоброчесність недостойно виправдовувати, киваючи на недоброчесність державної системи.

Час вимагає також творення нової організаційної культури в місцях нашої праці, оскільки вона великою мірою визначає поведінку всіх працівників (тут зокрема обговорювався кейс УКУ як нового університету, в якому корупція була виключена як явище на самому початку). «Побутова», чи «маленька», корупція неухильно створює підґрунтя й атмосферу толерування

«великої». Корупція живиться з обох сторін – як тими, хто дає хабар, так і тими, хто його бере. Учасники висловлювали сподівання, що освіта, виховання та культура з часом мали би витворити атмосферу нульової толерантності до проявів корупції.

Очевидно, що демократичний поступ країни, в якій хотілося б жити, неможливий без формування нових цінностей і нової суспільної культури. Величезний вплив на генерування демократичних цінностей мають, зокрема, культурні та креативні індустрії, потенціал яких є недооціненим і недостатньо використовуваним. Учасники онлайн круглого столу [«Креативні індустрії для культурних змін»](#) (грудень 2020) зазначали, що для вироблення цінностей важливо формувати середовища, оскільки культура розвивається власне в середовищах. Адже радянська влада прицільно знищувала їх у 20-х, 30-х, 70-х роках, щоб насадити тотально інші цінності. Важливо формувати і зв'язки між середовищами – Україна не відбудеться як держава, населення не відбудеться як громада, поки не буде відповідного взаємозв'язку та спілкування, у якому для бізнес середовища буде важливо, що про їхню роботу думає культурне середовище, мистецьке, навколоцерковне та інші, й навпаки.

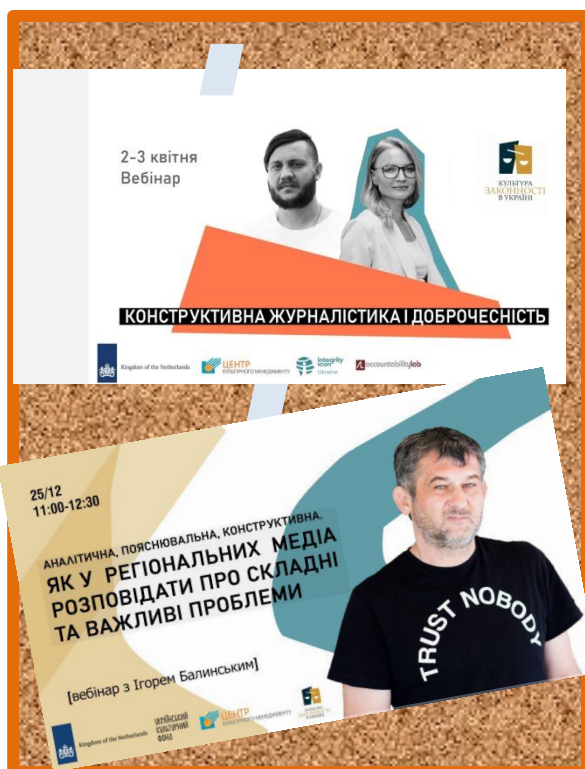
Учасники відзначили і потужну впливову силу арт-активізму, корені якого сягають у протестну культуру. Представлені кейси наглядно продемонстрували, чому важливо вдаватися до креативних протестних акцій, щоб досягти суспільних змін. Арт-активізм емоційно впливає на людину, надсилає креативні меседжі до громади; заволодівши увагою громади та отримавши згодом її підтримку, ініціаторам вдавалося навіть у безнадійних справах досягати законодавчого рішення, а відповідно і поступових культурних змін. Тож культурні й креативні індустрії як доступний і водночас безмежний ресурс можуть каталізувати бажані й довгоочікувані культурні зміни у суспільстві, – один із важливих підсумків цієї зустрічі.

Закономірність явища корупції зумовлена також і її міжсекторальними першопричинами: відсутністю відповідної антикорупційної освіти, неправильними меседжами від «успішних» корумпованих людей, спотвореними життєвими орієнтирами, усталеними соціальними нормами, які толерують корупцію. Довкола цих тем та можливих креативних рішень зосереджувалася третій онлайн круглий стіл [«Корупція як закономірність»](#) (березень 2021). Участь у заході взяли громадські організації, урядові антикорупційні інституції, освітні та культурні осередки, ЗМІ, викладачі різних університетів України, студенти. В обміні думками та експертним досвідом особливо наголошувалося на творенні нових міжсекторальних можливостей для запобігання корупції в Україні.

Семінари/вебінари щодо висвітлення культури законності для програмних директорів та журналістів національних і регіональних ЗМІ

Упродовж останніх років в Україні все більше відчувається брак нової ціннісної системи, без якої неможливий демократичний розвиток країни. Особливо це помітно в питаннях правосуддя та корупції. Розслідувальна журналістика та викриття корупції не можуть створити такі цінності.

Розслідування і оприлюднення корупційних скандалів безумовно є дуже потрібним, але часто таким ініціативам притаманна мова ворожнечі, і вони ведуть до ще більшої поляризації й озлобленості в суспільстві, розпачу, прийняття корупції як норми, бажання виїхати з країни. Зважаючи на важливу роль медіа у поступовій трансформації суспільства, у рамках проекту було організовано три семінари для програмних директорів та журналістів національних і регіональних ЗМІ з усіх областей України.

У представлений і обговорюванні на цих заходах концепції культури доброчесності, правосвідомості і законності особливо наголошувалося на усвідомленій, конструктивній участі медіа в їх формуванні. Довкола конструктивної журналістики була вибудована і робота дводенного вебінару «Конструктивна журналістика і доброчесність» з практикумом у квітні 2020, і вебінар «Аналітична, пояснювальна, конструктивна. Як у регіональних медіа розповісти про складні та важливі проблеми» у грудні 2020 року.

Зокрема, наголошувалося на тому, що про системну корупцію, яка вкоренилася і в державному управлінні, й у житті суспільства,

свідчить високий індекс сприйняття корупції в Україні. Затребувані в суспільстві соціальні трансформації, які мають призвести до зміни системи цінностей, неможливі без відповідних змін на особистісному рівні, що зі свого боку потребує сприятливого середовища, контексту й підтримки.

У ході дискусій учасники погоджувались, що якісні зміни в інформаційному середовищі може запропонувати якраз журналістика рішень через інформаційні кампанії, промоцію позакорупційної колективної ідентичності, відповідної культури й цінностей, пропагуванні доброчесності, поширенні історій успіху.

Суспільство потребує сьогодні конструктивної журналістики, яка діятиме як фасилітатор, що шукає шлях розв'язання проблеми, дивиться в майбутнє і прагне залишати аудиторію новин натхненною, обнадієною та мотивованою до позитивних дій.

Такі вебінари допомагають журналістам поступово трансформуватись, адже вишколені старою школою журналістики, вони, як правило, вважають, що повинні інформувати, а не пропонувати якісь рішення, часто вдаються до негативної інформації, яка краще продається, чи пропонують майданчики своїх видань для позірного балансу думок. Тож у ході дискусій учасники прийшли до спільної думки, що суспільство потребує нових орієнтирів і якісної експертизи від журналістів, і медіа повинні повернути довіру до себе, зважаючи на виклики для професійної доброчесності, які з'являються.

Всеукраїнська кампанія «Доброчесність України 2020»

Оголошуючи всеукраїнську кампанію [«Доброчесність України»](#), команда проєкту доклала зусиль, щоб надихнути громадянське суспільство започаткувати національний рух з відзначення чесних осіб, які працюють у сферах з високим корупційним ризиком: медицині, освіті, правоохоронних органах, суді, митниці, інших органах державної влади та місцевого самоврядування.

Оскільки національний дискурс довкола теми корупції переважно негативний, вирішено було змінити сценарій, змістивши акцент з «назвати і зганьбити» корумпованих лідерів на «назвати і прославити» тих, хто сумлінно працює на розбудову справедливої та якісної системи державних послуг в Україні.

Кампанія стартувала в січні 2020 року і створила платформу для відзначення державних службовців та надавачів державних послуг, які у своїй роботі не обмежуються лише прямими посадовими обов'язками, а роблять навіть більше:

- освітян, які, окрім якісного викладання свого предмету, виховують нове покоління доброчесних громадян;
- медичних працівників, які протистоять корупції;
- поліцейських, які наполягають на прозорості та верховенстві права;
- чиновників, які дбають про найефективніше використання ресурсів;
- працівників міських служб, які впроваджують якісне обслуговування мешканців міста.

Кампанія зосереджувала увагу на прикладах для наслідування і намагалася згенерувати неординарні ідеї для підвищення професійної відповідальності з подальшим їх поширенням в Україні. Свідомо акцентуючи на позитивних розмовах про цінності та прославляючи доброчесних людей, учасники визначали нові, суспільні норми й стандарти, що поступово мали би спричинити бажані зміни у свідомості людей, які працюють у державних закладах і в суспільстві загалом.

У рамках кампанії організатори заохочували українських журналістів популяризувати позакорупційність осіб, які доброчесно працюють у сферах з високим корупційним ризиком. Упродовж року оприлюднені матеріали засвідчували доброчесність обраних осіб, яка виходила за межі їхніх безпосередніх посадових обов'язків, торкалися рівня потенційних корупційних спокус, висвітлювали потенційний вплив даних осіб на зміцнення доброчесності, законності та позакорупційності в їхніх організаціях, виявляли роль їхньої позакорупційної поведінки у формуванні нової культури державної служби. Проте такі матеріали, на жаль, не так часто з'являлися.

Близько сотні осіб номінувала громадськість на здобуття відзнаки «Доброчесність України 2020». Ретельно ознайомившись із надісланими заявками, Дорадча рада кампанії обрала п'ятьох переможців. Щоб гідно представити результати вибору широкій аудиторії, про кожну і кожного було знято короткі відеофільми, які можна переглянути, натиснувши на посилання біля фото.

Вікторія Бальцер

секретар Вознесенської міської ради:

« краще бути гарною людиною з високими життєвими якостями, ніж професіоналом без морально-етичних принципів »

« якомога більше людей мають відчувати себе не окремо від влади, а частиною цієї влади, оскільки від участі кожного з нас залежить, якою буде наша держава »

«Доброчесність для мене – це поняття, яке складається з двох частин. Перша частина — це добро, це можливість робити позитивні зміни. Позитивні зміни в громаді, позитивні зміни в країні, і тим самим досягти тієї мети, яка є у кожної людини – змінювати цей світ на краще. Друга частина – це чесність, це можливість робити це, не порушуючи свої життєві принципи, це бути, скажемо так, людиною відповідальною, бути людиною порядною, бути людиною, яка прозора і ефективно виконує свою роботу.»

Ніна Ворох

голова Михайло-Коцюбинської ОТГ (Чернігівщина):

« керівник повинен дотримуватися законодавства »

« треба добropорядно ставитися до людей і не дивитись на них зверху »

Володимир Гусяков

заступник головного лікаря Немирівського міського центру первинної медико-санітарної допомоги:

« не можна наживатися на людському горі »

« моя справа – це якісно виконувати свою роботу, щоб не соромно було дивитися людям в очі »

Дмитро Кошка

старший викладач кафедри екології
НТУ «Дніпровська політехніка»:

« доброчесність – це базові принципи, за якими повинна функціонувати людина »

« за корупцію рано чи пізно доведеться розплачуватись життям »

Діана Таранюк

сімейна лікарка КНП «ЦПМСД №2» м. Києва:

« медичний працівник повинен вміти вислухати пацієнта, увійти в його становище і вчасно надати адекватну допомогу »

« місія лікаря полягає в тому, щоб пацієнт відчув полегшення і віру в допомогу у вирішенні своїх проблем »

Кампанія «Доброчесність України» стала частиною глобального руху [Integrity Icon](#) і здійснювалася при партнерстві [Accountability Lab](#) (США), що спонукає системи державного управління працювати в інтересах людей. Організація формує нове покоління активних громадян та відповідальних лідерів у всьому світі, підтримує агентів змін у розробленні та впровадженні позитивних ідей з підвищення доброчесності у громадах, і в такий спосіб відкриває нові можливості для позитивних соціальних та економічних змін.

Плекання культури законності через мистецькі проекти

Мистецтво завжди відіграло особливу роль у духовному розвитку людини. Емоції і почуття, які викликає спілкування з мистецтвом, спонукають до рефлексії, глибшого самопізнання, що впливає на становлення системи цінностей. Питання корупції є ціннісним питанням, тож завдяки залученню різноманітного мистецького інструментарію при реалізації проекту вдалося заторкнути емоційно-ціннісні рівні аудиторії, що у свій спосіб стимулює плекання культури законності. Через програму субгрантингу було реалізовано 23 проекти, коротку інформацію про які можна переглянути далі.

Онлайн вистава [«Сповідь Богині»](#)

Театральна студія «Купе №5» та ГО «Конотопський центр підтримки громадських ініціатив», м. Конотоп, Сумська область

Театральний колектив представив на сцені філософський роздум на тему правосвідомості суспільства та моральності окремо взятої людини. Сповідь Богині Феміди, втомленої від беззаконня і несправедливості в українських судових залах, підсилюється зловтішними ремарками втіленої Змії-Спокусниці, витонченою грою світла та музики. «Людина легко піддається спокусам, але це зовсім не означає, що треба втрачати

людську гідність. У порядності немає ані віку, ані освіти, ані релігійності, це внутрішня сутність людини», – констатує Богиня. Кульмінаційне питання про вибір, бути чи не бути стороннім спостерігачем, коли вчиняється беззаконня, залишається відкритим для відповіді кожному глядачеві.

Після прем'єри онлайн вистава активно живе своїм театральним життям: бере участь у фестивалях, виграє призи, отримує запрошення від освітніх закладів проводити покази вистави з подальшим обговоренням. Росте і її інтернет аудиторія: на YouTube каналі КУПЕ №5 вже понад 400 переглядів, кількість глядачів і далі збільшується.

Сайт-специфік перформанси [«Червона лінія»](#)

Центр культурного розвитку «Тотем», м. Херсон

Терміном «сайт-специфік» називають будь-яку виставу, яка відбувається не в театрі. Цей жанр передбачає, що вистава створюється спеціально для конкретної локації, яка стає і декораціями, і частиною сюжету. Чотири сайт-специфік перформанси «Червона лінія» – це мистецькі перформативні дослідження міського простору, під час яких учасники по-особливому взаємодіяли з хаотично забудованим простором вулиці Миру та

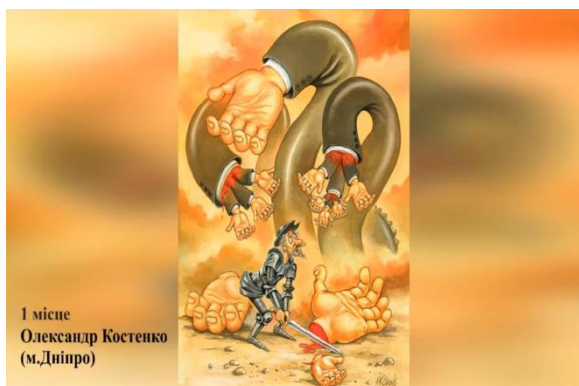
історичного центру Херсону. "Червоною лінією" в архітектурі та містобудівництві позначаються території, на яких заборонено будівництво. Червоні лінії, які визначені у генеральному плані міста Херсона і які можна переглянути на сайті Херсонської міської ради, давно і незаконно порушені. За допомогою сучасного мистецького продукту культурні активісти актуалізували і візуалізували необхідність формування культури законності у суспільстві, зокрема – у сфері правил використання спільного громадського простору та дотримання законних норм щодо «червоних ліній» у межах територій загального користування.

Тіла перформерів були водночас і інструментами, і об'єктами, і навіть суб'єктами дослідження. Через одночасну взаємодію і з простором, і з іншими людьми – як з перфомерами, так і з випадковими глядачами – проявлялися не лише зовнішні правила та норми, але й свідомі самообмеження. «Червона лінія – це про взаємодію з іншими, про повагу, про спільний добробут. Червона лінія всередині кожного з нас визначає межу, яку ми не маємо переступати», – наголошують учасники проекту.

Завдяки яскравій і незвичній мистецькій формі проект широко висвітлювався у місцевих ЗМІ, було ініційовано суспільну дискусію, до якої долучилися і громадськість, і журналісти, і влада. Результати проекту виявились настільки яскравими, що для їхньої фіксації та посилення довготермінового впливу було створено окремий веб-сайт.

Конкурс карикатур [«Корупція, Право. Закон. Обов'язки»](#)

Асоціація карикатуристів України, м. Київ

Карикатура – форма функціонування соціальної критики, у полі зору якої неодмінно опиняються основоположні цінності соціального буття. Повага до права та дотримання вимог законності не належать, як це не прикро, до наших національних чеснот. Асоціація карикатуристів України додала зі свого боку гостроти у висвітлення теми корупції. 2020 року в оголошеному ними конкурсі «Корупція, Право. Закон. Обов'язки» взяли участь 38 авторів з різних

регіонів України. Серед надісланих 236 робіт авторитетне журі відібрало кращі

40 карикатур, які відповідали темі і мали достатній художній рівень. Галерея робіт з гострим висміюванням проблем законності та подолання корупції представлена на онлайн-виставці [«Верховенство права і культура законності»](#) та опублікована в Каталозі.

«Отже знов ми бачимо чисельні сюжети із сліпою Фемідою з її мечем та терезами, банкноти із Бенджаміном Франкліном – найбільш впізнаваною постаттю з усіх батьків-засновників США, простягнутими загребущими руками та вщент наповненими кишнями. Усе це – вже метафори нашого життя, і за кожною карикатурою, що потрапила до Каталогів – безліч окремих типових ситуацій, добре знайомих будь-кому з нас. Карикатура – спосіб осмислення явищ життя – іноді болючих, нестерпних, але таких, що потребують відвертості, визнання», – констатують організатори.

Кажуть, що коли зло вдалося *висміяти*, значить вдалося в нього вирвати жало, яким воно нівечить людські душі.

Просвітницька кампанія [«Доповнена реальність на службі академічної доброчесності»](#)

Міжнародний фонд дослідження освітньої політики, м. Київ

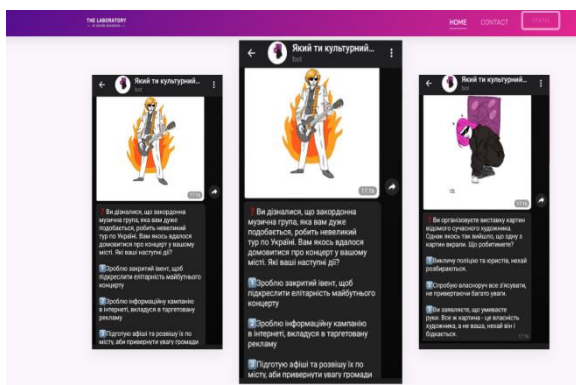
Під час підготовки кампанії створено перспективний візуальний інструмент популяризації академічної доброчесності – комплект із п'яти плакатів, що поєднує соціальну графіку та доповнену реальність. Розробники зазначають, що це перша спроба в цьому жанрі в Україні. Апробацію створеного продукту проведено з цільовими аудиторіями: студентами, докторантами та молодими викладачами Сумського державного університету, Сумського національного аграрного університету, Сумського державного педагогічного університету. Завдяки кампанії було з'ясовано коло питань, які турбують цільові аудиторії сумських закладів вищої освіти, заважають формуванню почуття особистої відповідальності за порушення академічної доброчесності та утвердженню «нульової толерантності» до будь-яких її проявів. Створений продукт запропоновано для використання іншим закладам вищої освіти, які проявили інтерес до нього та застосованих при його підготовці технологій доповненої реальності.

Он-лайн обговорення проведених презентацій стало стимулом для започаткування серії вебінарів, присвячених різним аспектам дослідницької доброчесності.

Симуляційна гра «Який ти культурний менеджер?»

Лабораторія культури, м. Чернівці

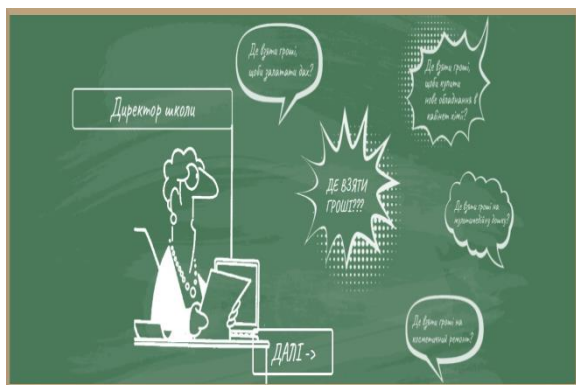

Завдяки цій грі багато хто, а їх вже понад тисячу, зміг побувати у ролі культурного менеджера, спробував вирішити проблеми, з якими доводиться стикатися при організації культурних подій, та зрозуміти, чи під силу їм така робота. В легкій ігровій формі розробники подали розуміння роботи культурного менеджера, важливості його роботи у громаді та концепцію доброчесності і шкоду корупції у цій сфері.

У промо для гри взяли участь чільні у Чернівцях актори культури. У цій грі, як і в житті, результат часто непередбачуваний. Інформацію про гру представлено на різних соціальних платформах, що дедалі ширше охоплює цільові аудиторії.

Онлайн-гра «Знайди свою фінансову автономію»

Асоціація сприяння самоорганізації населення, м. Кропивницький

Задля реалістичного сценарію комп'ютерної гри розробники проаналізували численні нормативно-правові документи, якими керуються в сфері освіти нашої країни, а також врахували і додаткові тенденції, що впливають на об'єм фінансування шкільної освіти. Тож сценарій гри повністю відповідає чинному законодавству України.

Зацікавлені гравці мають можливість у простий спосіб вивчити принципи фінансової автономії шкіл та зрозуміти, як фінансова автономія може прислужитися середній школі. «Громада, влада та бізнес мають об'єднати свої зусилля для того, щоб максимально допомогти кожній школі. Діти за будь-яких умов мають отримати якісну шкільну освіту та повною мірою реалізувати своє базове право згідно Конвенції про права дитини», – переконані ініціатори цього проекту.

Арт-проект з актуалізації культури законності «Добро&Чесність міста Мрій»

Комунальне підприємство Маріупольської міської ради «м. ЄХАБ»

Завдяки активній участі небайдужих маріупольців для арт-проекту було відібрано 10 героїв міського повсякдення, які уособлюють добродішність у своєму житті та діяльності. Вони і стали прототипами для створення 10 картин у стилі комп'ютерної графіки з головним героєм Морським котиком – майбутнім неформальним символом Маріуполя. Записані відео інтерв'ю з добродішними героями – волонтеркою, акторкою,

пожежником, ветеринаром, поліцейським, викладачкою – поширювалися у соцмережах та на Ютубі, у місцевих ЗМІ. Презентація виставки, супутні заходи-зустрічі з героями картин, онлайн перегляди охопили понад 5 000 осіб. Така увага засвідчує, що проект підняв важливу тему невизнаних героїв, які живуть серед нас і чесно виконують свою роботу, будучи для навколишніх справжніми взірцями живої добродішності.

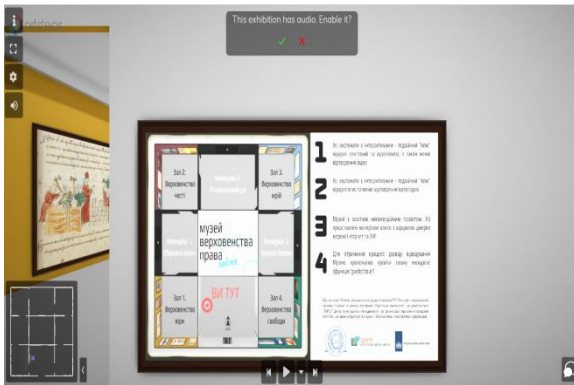

Підтримка міжрегіональних ініціатив зі зміцнення культури законності

Через програму субгрантингу у рамках Програми національних обмінів реалізовано 23 проекти.

Віртуальний [Музей верховенства права](#)

Конгрес національних громад України (Київ)

Віртуальний музей знайомить усіх охочих з історією становлення верховенства права в Україні, використовуючи нетривіальні артефакти у вигляді звичних для молоді різноформатних медіа, та демонструє сталість формування правової свідомості на українських землях, цінність верховенства права для гідного життя. Мистецькі твори, фотографії, мапи, зображення

значимих предметів, відео фрагменти виконують роль "тригерів" та асоціацій для оповіді кожної з історій про розвиток культури законності та правової культури загалом. Назви віртуальних залів та анотації до експонатів задіюють особистий досвід відвідувача, зацікавлюють його несподіваними фактами та їхнім взаємозв'язком із більш глобальними контекстами і сьогоденням.

Поданий матеріал переконує, що висока правова свідомість була притаманна українському суспільству у різні часи, і що культура законності є основою суспільного прогресу та особистого розвитку. Музей демонструє, що верховенство права та культура законності мають свою історію в Україні, що це не цілковито запозичені концепції, адже український народ неодноразово виявляв своє прагнення до життя, заснованого на праві, і встановлення правопорядку в інтересах нашого спільного блага. Такі знання надихають впевненіше дивитися у майбутнє, яке ми будуємо своїми діями вже сьогодні. Бо ми починаємо не з чистої сторінки.

Художня онлайн-галерея [«Мистецтво справедливості»](#)

БФ «Єврейсько-українська соціальна ініціатива» (Київ)

В онлайн галереї зібрано знамениті твори образотворчого мистецтва, які сюжетно пов'язані із правовими поняттями, юридичними процесами та інститутами судової влади, характерними для європейської правової традиції. Адже саме до неї історично належить українська правова культура. У галереї чотири віртуальні тематичні зали – Страшний Суд, Образ Справедливості, Постаті служителів Феміди, Процес Правосуддя.

Це перший в Україні віртуальний музей про мистецтво справедливості, який намагається через споглядання мистецьких творів на тему права звернути увагу відвідувачів на його різноманітні прояви у повсякденному житті людей та життєписі людства. У такий спосіб музей актуалізує основоположні категорії правової культури через призму образотворчого мистецтва, демонструє наочно зв'язки культури законності з культурою європейської цивілізації в цілому. Розраховано на широке коло відвідувачів.

Методичні рекомендації до проведення занять зі старшокласниками на тему [«Законність та добродесність як стиль життя»](#), ряд онлайн-тренінгів для курсантів і старшокласників Одеси, Львова і Херсона розробили і провели **Одеський державний університет внутрішніх справ у співпраці з Львівським державним університетом внутрішніх справ**

В основу всіх зазначених заходів університети-партнери поставили питання законності та добродесності як взаємопов'язаних категорій: «Законність за своєю суттю є однією із складових добродесності. Добродесність виступає передумовою законності. Добродесна людина завжди дотримується вимог законності. І не через страх покарання, а через свої особисті моральні переконання. Чим більше таких людей – тим більший

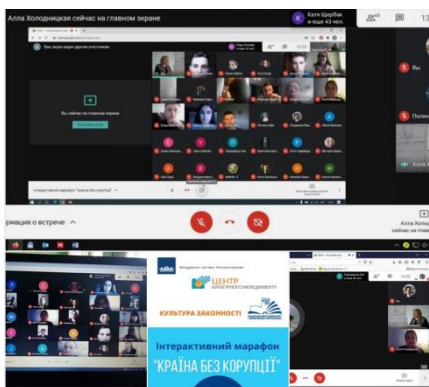
порядок, тим стабільніша держава. Формування культури законності та добродесності є запобіжником корупційних проявів у сучасному суспільстві». У рамках проекту розроблені, апробовані та розповсюджені методичні рекомендації для проведення занять з учнями старших класів на тему "Законність та добродесність як стиль життя". У вузах підготували 30 тренерів –

курсантів університетів внутрішніх справ – до проведення інформаційно-просвітницьких занять з цієї тематики для учнів старших класів. Курсанти та представники парламентів старшокласників охоче розповсюджували банери для соціальних мереж "Законність – стиль життя. Будь на стилі" та "Доброчесність – це стиль життя. Будь на стилі".

Важливими є повідомлення від партнерів про формування стійкого переконання щодо неприпустимості порушення принципів законності і доброчесності серед майбутніх поліцейських і про формування культури законності й доброчесності серед членів парламентів старшокласників міст Одеси, Херсона та Львова. Такі засади дуже важливі для побудови правового, справедливого і вільного від корупції суспільства.

Тривалий інтерактивний марафон [«Країна без корупції»](#)

Кафедра управління персоналом та економіки праці НУ «Чернігівська політехніка»

З 1 березня до 30 квітня 2021 року тривав інтерактивний марафон «Країна без корупції», у рамках якого відбулося п'ять тематичних заходів антикорупційного спрямування у змішаному онлайн-офлайн форматі, що дало можливість дотримуватись вимог соціальної ізоляції в умовах адаптивного та посиленого карантину й одночасно розширити географію охоплення учасників завдяки залученню молодіжної аудиторії з Полтавської, Вінницької та Сумської областей.

Стимулювати формування культури законності як ціннісного орієнтиру, підвищувати рівень правосвідомості, усвідомлення організаційно-правових заходів щодо запобігання корупції серед молоді, жителів місцевих громад та представників місцевих органів влади організаторам вдалося завдяки залученню згаданих зацікавлених сторін до безпосередньої участі в марафоні. Учасники демонстрували різні точки зору при вирішенні практичних кейсів, активно ділилися своїми враженнями про заходи у соціальних мережах, що значно розширювало залучену аудиторію.

Інтерактивні тренінги та воркшопи, молодіжні ігропрактики, інформаційна кампанія із залученням місцевого суспільного мовлення сприяли підвищенню рівня суспільної свідомості та громадянської активності, нетерпимості до проявів корупції, створенню соціально відповідального контенту, популяризації активної життєвої позиції щодо законності та доброчесності. Проект дозволив розкрити потенціал сучасної молоді у боротьбі з корупцією, сприяв формуванню позитивного іміджу молодих людей з активною громадянською позицією, навичками боротьби за прозорість, доброчесність і законність, вмінням критично оцінювати інформацію та поширювати конструктивні аргументи. Формування антикорупційної ментальності у молодого покоління дозволить змінити на краще країну в майбутньому.

За здійснення цього проекту Кафедра управління персоналом та економіки праці відзначена [Оскарком молодіжної роботи 2021](#) на Форумі кращих практик молодіжної роботи Чернігівщини, що відбувався 24-26 червня 2021 року на базі Чернігівського обласного молодіжного центру.

недоброочесності, про псевдонауку та псевдонауковців, видавничу недоброочесність та маніпуляції з наукометрією, як не загинути в хащах журнальних видань – така серія вебінарів є першим прикладом подібного охоплення цієї проблеми та її розгляду в Україні.

Учасниками вебінарів стали 550 осіб з усієї України, а також з Канади, Польщі та Молдови. Відеозаписи всіх вебінарів розміщені на спеціально створеному YouTube каналі.

Онлайн-флешмоб «Вірус Доброочесності» Інформаційний портал «Біляївка.інфо» (Біляївка, Одеська область)

Журналісти «Біляївка. Інфо» вирішили спростувати стереотип, що Україна корупційна держава, в якій немає чесних, відповідальних і порядних людей. Створили ряд відеосюжетів, в яких розповіли про людей, які доброочесно ставляться до своїх обов'язків, запросили колег з інших видань підхопити флешмоб і поширювати #Вірусдоброочесності, щоб заповнювати інформаційний простір історіями про позитивних та крутих людей.

15 проактивних творчих осіб, журналісти мережі The City, у різних куточках України – Біляївці Одеської області, Енергодарі Запорізької області, Гарді Миколаївської області, Волновасі Донецької області, Сватовому Луганської області – шукали таких людей у своїх містах, які своєю роботою заражають інших і розповсюджують #Вірусдоброочесності в суспільстві. Це було непросто, бо порядні люди часто соромляться бути в центрі уваги. Але 8 позитивних відео історій таки вдалося створити, сумарно їх переглянули понад 14000 разів.

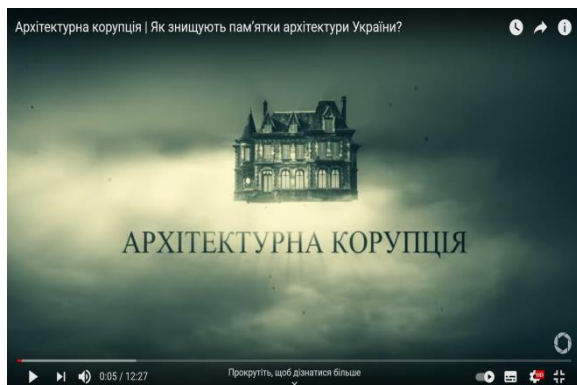

у своїх містах, які своєю роботою заражають інших і розповсюджують #Вірусдоброочесності в суспільстві. Це було непросто, бо порядні люди часто соромляться бути в центрі уваги. Але 8 позитивних відео історій таки вдалося створити, сумарно їх переглянули понад 14000 разів.

Тож хай собі триває епідемія #Вірусдоброочесності і надалі, підхоплюймо! Карантин з цього приводу не оголошується.

Фільм [«Архітектурна корупція»](#)

Компанія «GoBack Media» (Харків)

Документально-дослідницький фільм прицільно розглядає п'ять найпоширеніших корупційних схем, за допомогою яких знищують пам'ятки архітектури в Україні, на прикладі п'яťох реальних будівель у Харкові, Ужгороді, Івано-Франківську, Києві та Одесі. На екрані розгортаються актуальні кричущі кейси незаконного руйнування або присвоєння пам'яток архітектури, головні корупційні

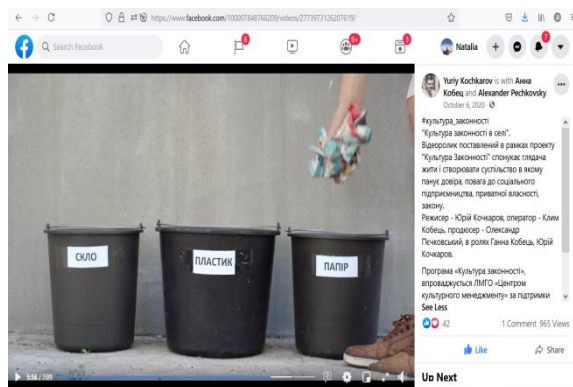
схеми, що використовуються у сфері архітектурної спадщини в Україні. Експерти, захисники культурної спадщини зі згаданих міст коментують ситуацію онлайн та знайомлять детально з цими кейсами. Автори фільму намагаються віднайти головні тригери корупційної складової, чому це відбувається в Україні та яка тенденція втрачених архітектурних споруд за останні роки спостерігається.

Фінал фільму закликає глядача не залишатися осторонь, коли на його очах руйнується пам'ятка архітектури, у титрах зазначено як потрібно діяти в таких випадках згідно закону. Вміння вчасно розпізнавати шахрайні дії та ставати на заваді руйнування архітектурної спадщини країни може врятувати не одну культурну пам'ятку, які є нашим спільним культурним надбанням.

Відеоролики [«Культура законності в селі»](#), [«Культура законності очима школярів»](#), [«Не каліч»](#)

Юрій Кочкаров (Київ)

У рамках проекту було створено три відеоролики, які спонукають глядача плекати культуру доброчесності, добропорядності в Україні. Перший відеоролик [«Культура законності очима школярів»](#) легкою мовою розтлумачує школярам, що таке культура законності, які права має дитина і що таке верховенство права. Відеоролик [«Не каліч»](#) закликає глядачів відмовлятися від старих здринських традицій і будувати життя без необхідності розносити конверти з «подяками» в державні установи. Третій відеоролик [«Культура законності в селі»](#) спонукає жити і створювати суспільство, в якому панує довіра, повага до підприємництва, приватної власності, екології, закону.

Закарбовані повсякденні приклади доступно пояснюють, що таке культура законності і навіщо вона потрібна. Тематика охоплює максимально широку аудиторію – дітей, молодих батьків, мешканців міст і селищ, тільки на фейсбук сторінці автора їх переглянули вже більше 3 000 разів.

Телепрограми про доброчесних надавачів державних послуг на всеукраїнському телеканалі «Правда ТУТ»

ГО «Центр розвитку Час Змін» (Київ)

Двадцятихвилинні телепрограми про номінантів на звання «Доброчесність України» були створені в межах оголошеної однойменної кампанії Центру культурного менеджменту, яка надихала громадянське суспільство відзначати чесних осіб, що працюють у сферах з високим корупційним ризиком: медицині, освіті, правоохоронних органах, суді, митниці, інших

органах державної влади та місцевого самоврядування. Такі матеріали привертають увагу та підвищують рівень обізнаності цільової аудиторії про суспільну цінність верховенства права, доброчесності та необхідності культури законності як важливих складових вільного від корупції суспільства.

Всі медіа продукти публічно представлені на YouTube каналі [«Центру розвитку «ЧАС ЗМІН»](#), транслялися на всеукраїнському телеканалі «Правда ТУТ» упродовж 2020 року. Глядацька аудиторія телеканалу складає близько 7 млн осіб.

Створення мережі активістів Херсонської та Сумської областей навколо теми спільної спадщини України і Литви

ГО «Культурний центр Україна-Литва» (Херсон)

Громадські і культурні активісти, краєзнавці, фахівці музейної справи та археології з двох регіонів, представляючи південні та східні кордони, до яких поширювалася культура Литви у XIV-XVI ст., об'єдналися навколо відкриття [спільної історико-культурної спадщини України і Литви](#). Завдяки проведеним зустрічам, презентаціям, дискусіям у Херсоні, Сумах, Тростянці учасники розширили свої знання про історичні витоки правової культури в Україні та її

зв'язок з європейською культурою права (зокрема, литовською). Дискусії стосувалися і проблем взаємодії з державними інституціями – музеями, департаментами культури, місцевими адміністраціями – у сфері підтримки (чи хоча б визнання) громадських чи приватних культурних ініціатив.

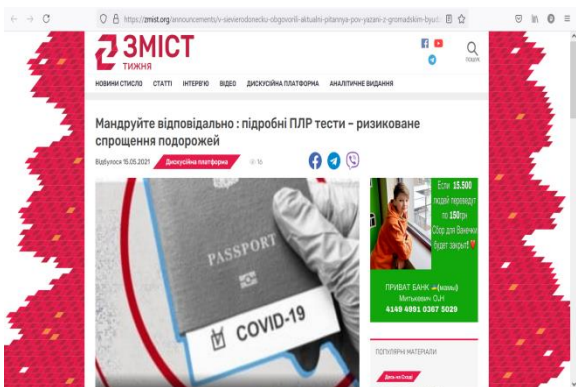

Завдяки сформованій мережі активісти навзаєм залучатимуть партнерський досвід і практики адвокації у сфері захисту культурної спадщини, конструктивний арт-активізм. У перспективі вже обговорюються нові ініціативи, як-от розробка освітніх програм про Литовське право в Україні і про справжню середньовічну

історію, створення комплексної програми з дослідження, збереження і популяризації литовської спадщини в Україні – як матеріальної, так і нематеріальної, та із залученням партнерів, які з'явилися завдяки проекту.

Серія заходів, спрямованих на запобігання корупції, пов'язаної з підробленими ПЛР тестами на коронавірус **ГО «Туристична асоціація Луганської області» (Сєвєродонецьк)**

Останнім часом в Україні сформувався ринок нелегальних ПЛР тестів. За ініціативою Туристичної асоціації Луганської області та Кризового медіа-центру

«Сіверський Донець» в травні 2021 було проведено онлайн дискусію «Мандруйте відповідально: підроблені ПЛР тести – ризиковане спрощення подорожей», до якої приєдналися представники туристичних агенцій, медичних лабораторій, правоохоронних органів, громадські активісти та представники місцевих ЗМІ. Всі учасники зійшлися на тому, що підхід до ковідного шахрайства

має бути всебічним: за участі громади, поліції, держави, оскільки це питання комплексне, багатокомпонентне, де задіяні і технічні можливості, і ментальна складова.

Одним із позитивних результатів стало те, що представники туристичного бізнесу у м. Сєвєродонецьк підписали меморандум про партнерство і добросовісність, декларувавши неприпустимість участі туристичного бізнесу у процесах поширення підроблених ПЛР тестів. Ініціатори планують залучати

місцеві і центральні ЗМІ, щоб поширювати цей досвід і запропонувати долучитись до відповідальних дій туристичному бізнесу по всій країні.

Ініціатива покликана також донести всім громадянам, що будь-яка підробка документів має ознаки кримінального правопорушення, і кримінальну відповідальність несуть обидві сторони – як замовник, так і надавач підробленої довідки. Неправочинні дії ставлять під ризик здоров'я клієнта і навколишніх людей, спричиняють репутаційні втрати країни, адже внаслідок масового шахрайства у деяких країнах світу не довіряють ПЛР тестам з України. Добросесність як норма на рівні всього суспільства – життєво необхідна річ.

#молодь_не_толерує_корупцію: серія антикорупційних відео роликів харківських старшокласників

ГО «АССА» (Харків)

Для творчої групи проекту – 15 старшокласників із різних шкіл міста Харкова – Асоціація "АССА" провела тренінг «Протидія корупції», на якому з молоддю обговорили поняття «законність» та «культура законності»,

що таке корупція і яку роль вона відіграє у державі і в житті взагалі, чому потрібно говорити про неї. Досвідчені спікери допомогли групі визначити проблему та сформулювати своє ставлення до неї.

Згодом на майстер-класі з азів створення роликів соціальної спрямованості творчій групі були представлені правила успішної соціальної реклами, необхідні

навички, щоб створити ролик, який буде популярним онлайн, деякі технології мобільної журналістики (Моджо) для створення якісних відеоповідомлень для соцмереж.

#минетолеруємокорупцію – з таким хештегом учні відзняли низку креативних антикорупційних роликів з соціальної реклами та розмістили їх у мережі TikTok. «Кліпове бачення» сучасних підлітків у симбіозі з використанням улюбленої соціальної мережі дозволило ефективно поширювати антикорупційні меседжі в широких колах молоді, доносити і молодим людям, і їхнім батькам суспільну цінність верховенства права, добросесності, антикорупційної поведінки, культури законності.

Антикорупційний творчий вікенд для журналістів локальних ЗМІ

ГО «Платформа суспільної взаємодії» (Бердянськ)

У межах проєкту було проведено [лекцію з міні-тренінгом](#) для журналістів локальних ЗМІ на тему "Журналістські розслідування проявів корупції

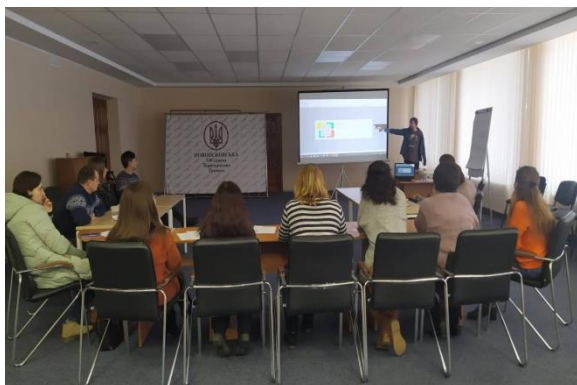
на локальному рівні", а також воркшоп "Що можна викрити за допомогою сайтів міських рад". Виставка ретро-карикатур з журналу "Перець" на тему "Антологія української корупції" викликала жвавий інтерес в молодіжній аудиторії.

Заходи покращили рівень доступності до неформальної освіти для представників локальних ЗМІ,

підвищили їхню обізнаність щодо можливостей локальної журналістики розслідувань. Використання художніх карикатур привернуло особливу увагу і громади м. Олександрії до корупції як суспільно-економічного явища.

[Антикорупційний тренінг у Новопокровській ОТГ](#) [\(Луганська область\)](#)

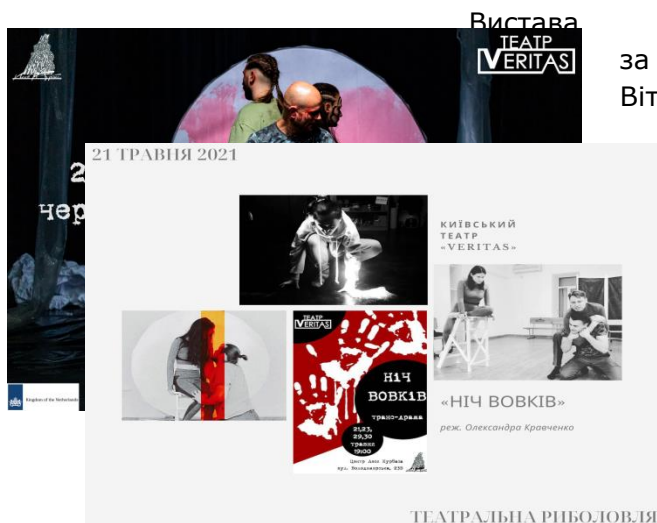
Вінницька агенція журналістських розслідувань

Тренінг проводився для представників органів місцевого самоврядування, державних та комунальних установ, журналістів та активістів Новопокровської ОТГ. Учасники дізналися, як використовувати інструменти прямої демократії, як писати прес-релізи, щоб зацікавити журналістів та громадськість, якою має бути антикорупційна політика в органах влади та про заходи щодо запобігання корупції.

Вистава "Ніч вовків"

ГО "Київський театр-студія "Верітас"

«Ніч вовків», створена за однойменною п'єсою Олександра Вітра, поступово підводить глядача до усвідомлення, наскільки важливими є чесність та прозорість у суспільстві. Герої цієї історії тікають зі зграї, що пронизана брехнею та зрадою. Всі троє вони стають бранцями своїх же інтриг та наражають на небезпеку найближчих істот. Проте, розкривши всі секрети та неправди, вони вирішують побудувати нове

суспільство (зграю), де правда стане основним законом. Адже лише довіряючи один одному, вони зможуть будувати майбутнє, не озираючись назад.

Основу сценографії вистави становив Місяць, який актори поступово перетворювали на мапу світу і запрошували долучатись і глядачів. Частина з них охоче приєднувалась до малювання, занурюючись у процес вистави і співпереживаючи історії, а значить і цінностям прозорості та законності, які вона популяризувала. Проаналізувавши реакцію глядачів, які категорично відмовились долучатися до створення мапи світу, автори проекту з'ясували, що люди не захотіли бути причетними до проявів людської жорстокості, які відбуваються у виставі, та їхніх наслідків для персонажів.

Алегорична сила мистецтва, яке оголює вузлові нерви людського життя, – Театр як збільшувальне скло у лабораторії дослідження Людини.

Вебінар [«Культура законності, антикорупція та етика в діяльності адвоката»](#)

Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги

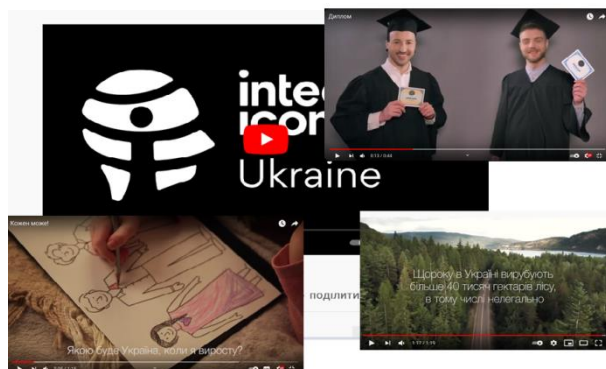
Проект був скерований на підвищення культури законності серед доволі специфічної соціальної групи, а саме адвокатів. Суспільне сприйняття адвокатури досить неоднозначне. Дуже часто адвокат сприймається не як правозахисник, поборник добра та справедливості, а як свого роду "посередник" між різними органами в передачі незаконних коштів чи інших благ. Тож підвищення

культури законності, правосвідомості та моральності української адвокатури мало би стати присутнім внеском у культуру законності українського суспільства загалом.

55 адвокатів з різних куточків України долучились до вебінару, щоб покращити свої навички щодо етичних аспектів діяльності, культури законності та нетолерування корупції. Враховуючи, що кожен адвокат це, по суті, лідер невеличкої соціальної групи (колеги, клієнти, друзі, родина), то позитивний ефект від проекту отримає декілька тисяч осіб. Адвокати зазвичай визначають моделі поведінки для своїх клієнтів, тож важливо рефлексувати про культуру законності в цих колах. Створення осередків законності за участі лідерів малих соціальних груп сприятиме розбудові культури законності в державі загалом.

Наповнення та збагачення інформаційного простору привабливими образами правосвідомої і добродісної людини

Хоч українське суспільство засуджує політичну корупцію, воно, проте, до великої міри толерує корупцію на побутовому рівні. Можемо з певністю сказати, що корупція в Україні є системною – тобто такою, яка практикується та схвалюється великою кількістю людей. Багатьом вона спрощує життя – незаконне уникнення відповідальності, «пришвидшена» процедура отримання дозволів на ведення бізнесу, отримання диплому про освіту навіть за відсутності необхідних знань, позачергове отримання послуг, набуття нечесних переваг та ін.

Існує дещо спотворений, але усталений і широко наслідуваний образ такої собі успішної людини – багатство будь-якою ціною, навіть через втрату власної гідності. Цим образом, на жаль, інфіковано багато громадян України. Натомість поза належною увагою залишаються правдиво успішні особистості, які для багатьох, а особливо для молоді, можуть слугувати добрими життєвими орієнтирами.

Усвідомлюючи конструктивну роль наповнення інформаційного простору позитивними й емоційно привабливими образами успішних, добродісних та вільних від корупції людей, проєкт підтримав виготовлення коротких відеороликів, які пропагують життя по совісті, без корупції і докорів сумління, з чесними дипломами і з чистими мріями:

- [Правильний вибір](#)
- [Кожен може](#)
- [Без корупції сон міцніший](#)
- [Кисень](#)
- [Диплом](#)

ПІСЛЯМОВА

Дуже часто на різних конференціях і семінарах, на яких обговорюється роль громадянського суспільства в боротьбі з корупцією, громадським організаціям відводиться роль сторожового пса (*watchdog*), який повинен гавкати і кусатися, коли щось не так. Так робить переважна більшість громадських організацій і журналістів, які працюють з проблемою корупції. Насправді, цього уже замало – громадські активісти та організації, і зрештою ми усі, повинні стати творцями і носіями нової добросовісної та позакорупційної культури. Ніхто, окрім нас самих, її нам не створить. І годі сподіватися, що цього можна досягти через заміну політиків. Такого не відбулося в жодній країні – не відбудеться ніколи і в нас. Народ є носієм змін, а не політики. Неможливо отримати некорумпованих політиків, яких обирає корумповане суспільство. А таким, на жаль, поки що є українське суспільство, що підтверджується різними дослідженнями.

Гасло Революції Гідності «Разом і до кінця» абсолютно не втратило своєї актуальності. Об'єднавши нас у поваленні тодішнього диктаторського режиму, воно повинно об'єднати нас на створення позакорупційного майбутнього. Ми маємо разом творити його своїми діями, поведінкою, нормами, цінностями і новою культурою суспільних зв'язків.

Неправильно і несправедливо залишати поза належним визнанням і пошаною людей, які не втрачають людської подоби й гідності, навіть працюючи в часто корумпованих організаціях. Маємо виявляти вдячність людям, які з дня в день сумлінно і добросовісно виконують свої обов'язки, докладаючись до творення спільного суспільного добра. Дуже часто вони залишаються поза нашою увагою. Натомість значно більшої уваги уділяється тим, які, насправді, її не заслуговують. А якщо і заслуговують, то не нашої уваги, а уваги з боку відповідних державних органів.

Проект «Культурна законності» розпрацював нові методики, які можуть ефективно впливати на запобігання корупції. Запрошуємо усіх застосовувати та масштабувати ці методики, оскільки тільки разом ми зможемо подолати цю суспільну проблему.